

*Вороневич Дмитро Петрович,
методист Івано-Франківського
обласного державного центру туризму і
краєзнавства учнівської молоді*

Формування національно-патріотичних цінностей підростаючого покоління як основа виховної роботи

**Патріотичне виховання - це сфера духовного життя,
яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне,
що любить і ненавидить людина, яка формується.
(В. О. Сухомлинський)**

**Той, хто не любить свою країну, нічого любити не може.
(Д.Байрон)**

У статті розглянуто особливості формування національно-патріотичних цінностей дітей та молоді в умовах сучасних державотворчих процесів. В рамках державної концепції національно-патріотичного виховання наголошено на необхідності у переосмисленні системних заходів, які покладені в основу патріотичного виховання підростаючого покоління

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національні цінності, стратегія, патріотизм, громадянин, державність

В сучасних умовах розвитку державності та військової боротьби за територіальну цілісність України національно-патріотичне виховання дітей та молоді є надзвичайно актуальним. Ця ідея є ключовою в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Зокрема, у документі зазначається: «Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання...Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості»¹. Процес впровадження національно-патріотичного

¹ Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 // Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України. – 2015. – № 7. – С. 70–95 ; № 8. – С. 87–95. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

виховання як всебічної системи розвитку Української держави повинен враховувати кардинальні зміни у політичній та соціально-економічній сфері, євроінтеграційні процеси та декомунізацію.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Систему національно-патріотичного виховання розробляли видатні українські педагоги минулого: Г. Ващенко², Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко³, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський. У їхніх працях основний акцент спрямований на виховання любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості. Основоположними для національного виховання було визнано принцип народності, народну філософію, національний дух і національні ідеали.

До когорти сучасних українських дослідників, які працюють над питанням патріотичного виховання та громадянських якостей особистості належать І. Бех⁴, А. Майдибура⁵, П. Ігнатенко, В. Поплужний, Ю. Руденко⁶, К. Чорна, О. Шестопалюк. Ґрунтовний аналіз національно-патріотичного виховання як ключового напрямку освітньої діяльності здійснено в наукових

² Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Григорій Григорович Ващенко – Полтава, 1994. – С. 191.

³ Макаренко А. С. Твори / А. С. Макаренко. – Київ: Радянська школа, 1954. – 366 с

⁴ Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех. – Київ, 2014. – 29 с. ; Бех І. Патріотизм має бути дієвим. Сучасний підхід до патріотичного виховання / І. Бех // Дошкільне виховання. – 2016. – №8. – С. 2–3.

⁵ Майдибура А. Національно-патріотичне виховання / А. Майдибура // Позашкілля. – 2012. – № 10. – С. 18-21.

⁶ Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання / Ю. Руденко. – К: вид-во ім. О. Теліги, 2003. – 328 с.

дослідженнях Т. Завгородньої⁷, М. Стельмаховича⁸, Б. Ступарика⁹, М. Косила¹⁰, С. Долецької, Т. Маланюка¹¹, С. Оришко¹². Окремі аспекти військово-патріотичне виховання висвітлюють у своїх розвідках М. Зубалій та В. Івашковський. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні – предмет зацікавлень О. Діденко¹³ та Ю. Шейка¹⁴.

На сьогоднішній день державна політика України у сфері національно-патріотичного виховання реалізується відповідно до положень Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939 - 1945 рр.», Постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 рр. (затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015) тощо. Аналіз чинної нормативно-правової бази України у сфері національно-патріотичного виховання дозволяє стверджувати, що патріотичне виховання поки що не набуло вигляду цілісного законодавчо визначеного механізму системної і цілеспрямованої взаємодії органів державної влади, органів місцевого

⁷ Завгородня Т. К. Дидактична думка в Галичині (1919-1939 роки). - Івано-Франківськ: «Плай», 1998. – 167 с.

⁸ Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К.: «Радянська школа», 1985. – 312 с.; Стельмахович М. Теорія і практика українського національного виховання / М. Стельмахович : Посібник для вчителів. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 1996. – 180 с

⁹ Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939). - Івано-Франківськ, 1994. – 143 с.

¹⁰ Косило М. Учніський туризм і краєзнавство, як засіб національного виховання // Краєзнавець Прикарпаття. - 2003. – №2 – с.60-64 / в співавторстві з Косило І.; Косило М. Туризм і краєзнавство як засіб національного виховання учнів// Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Педагогіка. Соціальна робота. Випуск 17. – Ужгород, 2009. - С. 130- 132.

¹¹ Маланюк Т. З. Туризм і краєзнавство в школах. - Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2009. – 91с.

¹² Оришко С.П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. канд. пед. наук. – Тернопіль, 2010. – 20 с.

¹³ Діденко О. Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні // Аспекти публічного управління. - 2014. - № 3-4. - С. 52-59.

¹⁴ Шейко Ю. Патріотичне виховання: між пострадянським і європейським – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutschewelle/2015/07/6/707359>

самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства та громадян¹⁵.

13 жовтня 2015 р. був прийнятий Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки». Згідно з ним, «національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України»¹⁶. Доктор психологічних наук, директор Інституту проблем виховання НАПН України, І.Д. Бех, аналізуючи період після прийняття Указу, відзначив наступні тенденції: «За цей час розгорнувся потужний патріотичний рух. Освітняни одностайно включилися в нього від заходу нашої України до сходу, від довкілля до вищих педагогічних Університетів. З'ясувалося, що процес патріотичного виховання виявився надзвичайно складним у теоретичному, а отже й у практичному плані»¹⁷.

Важливу роль у патріотичному вихованні займає участь молоді у масових заходах патріотичного змісту. Найпоширеніші масові заходи щодо патріотичного виховання учнів - це відзначення державних та релігійних свят, знаменних подій у житті села, міста (селища), проведення практичних конференцій присвячених визначним подіям чи діячам, зустрічей з видатними людьми, виставок, участь пошуково-дослідницькій роботі, у святкуванні загальнодержавних свят - Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника України, Дня Соборності України. Серед групових форм виховної роботи з патріотичного виховання найбільш поширені бесіди, зустрічі, диспути, «круглі столи», екскурсії, походи, заочні подорожі. Показниками ефективності масових

¹⁵ Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України // <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/patriotuzm-d0e63.pdf>

¹⁶ Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року №580 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки"

¹⁷ Бех І.Д. Національно-патріотичне виховання у дії // Матеріали Другого форуму патріотичних справ «Ми – Українці» . – Київ, 2017. - С.2.

форм роботи у патріотичному вихованні учнівської молоді є активність учасників, емоційний вплив виховних заходів.

Збагачення молоді патріотичними почуттями здійснюється під час дослідження та вивчення історичного матеріалу про героїчне минуле нашого народу, його прагнення до зміцнення могутності рідної країни, про його мужність у боротьбі з загарбниками. Для кращого засвоєння історичного матеріалу варто застосовувати яскраві приклади патріотизму відомих історичних діячів, письменників, героїв національно-визвольних війн. Зустрічі з такими героями (ветеранами війни, громадськими діячами, героями Майдану та війни на Сході України) мають ще більший вплив на формування патріотичних почуттів підрастаючого покоління. У ході зустрічей відбувається оцінювання історичних явищ на основі прикладів історичної достовірності, а також з позицій забезпечення взаємозв'язку між поколіннями.

Важливим елементом національно-патріотичного виховання є краєзнавчо-дослідницька робота. Вивчення рідного села, міста, екскурсії по селу, місту, де живеш, вивчення історії виникнення населеного свого пункту його перших років існування; пошукова робота шляхом зустрічей зі старожилами своєї місцевості, їхні розповіді про минуле, можливості - збирання старовинних речей побуту, вишивок, костюмів різних регіонів України, писанок тощо. При вивченні історії району, області, при знайомстві зі сторінками їхнього розвитку, слід звернути особливу увагу на висвітлення так званих "білих плям історії" (доля України в складі Московської імперії, боротьба за національну незалежність українців в XVII ст., колективізація, голодомори, фізичний і духовний терори Московської імперії проти українського народу, участь земляків у Другій світовій війні, національно-визвольні змагання в післявоєнний період).

Патріотичне виховання є невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України. Тому визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти

якісним змінам ситуації в країні на краще. Для формування такої свідомості особистості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання. Як наголошується в Указі Президента України: «Національно-патріотичне виховання має набути характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства, громадян з формування у людини і громадянина високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй державі»¹⁸. Таке виховання включатиме розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу. Має застосовуватися як у сім'ї та школі, так і в державних і громадських організаціях, засновуючись на впевненості в позитивному ефекті такого ж відношення.

Важливе значення у формуванні національно-патріотичної свідомості має ефективна діяльність музеїв. У наш час зростає роль діяльності шкільних музеїв, спрямованої на розвиток творчої самодостатньої особистості з активною громадянською позицією. Музей є осередком освіти й виховання, що сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної й духовної культури. У ХХІ столітті освітньо-культурна функція музею набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки, адже саме в музеї молоде покоління невимушено знайомиться з історичним минулим, набуває життєвого досвіду, знань, визначається з майбутнім.

Таким чином, патріотичне виховання є важливим державним завданням. Забезпечення належним чином національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує докорінного реформування вітчизняної системи

¹⁸ Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року №580 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки"

виховання молоді, її спрямування на становлення свідомих громадян і патріотів української соборності. В основу національно-патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу. Формування національно-патріотичних цінностей у підростаючого покоління має бути основою виховної діяльності в Україні.